

שינוי מקום. וע"כ מבואר כוונת הראב"ד בהשגות על דברי הרמב"ם [שם] שהביא ברייתא דאכל במזרחתה של תאנה ובא לאכול כו', והוא שלא היה דעתו מתחלתה על כך, עכ"ל הראב"ד. ולכאורה מגליה לראב"ד הא, אבל לפי מה שכתבתי אתי שפיר דהראב"ד לשיטתו, שכתב על מה שכתב הרמב"ם [שם הלכה ג] הובא בשו"ע סימן זה סעיף (ב') [א] דאם יצא מפתח ביתו הוי שינוי מקום כו', וז"ל הראב"ד, הפליג בזה, דאם רואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום, עכ"ל. וע"כ קשיא ליה להראב"ד מברייתא דאכל במזרחתה וכו' על הא דמבואר בש"ס דמפנה לפנה לא הוי שינוי מקום, דליכא למימר דהש"ס מיירי ברואה מקומו הראשון, דהא להראב"ד כל שרואה מקומו אפילו מבית לבית לא הוי שינוי מקום. וע"כ הש"ס דמבואר דמחדר לחדר הוי שינוי מקום, על כרחו מיירי באין רואה מקומו הראשון, וא"כ על כרחך מפנה לפנה אפילו אין רואה מקומו לא הוי שינוי מקום. ואלו בברייתא דאכל במזרחת תאנה מבואר דהוי שינוי מקום. לכן תירץ הראב"ד [שם בהלכה ה] והוא שלא היה דעתו מתחלה על כך, לכן אפילו מפנה לפנה הוי שינוי מקום, והש"ס מיירי דהיה דעתו מתחלה על כך, לכן מפנה לפנה לא הוי שינוי מקום, ועל כרחך מחדר לחדר אפילו היה דעתו מתחלה על כך הוי שינוי מקום, דלא כתוספות [שם ק, א ד"ה ידי קידוש] ורא"ש [שם פ"י סימן ה]:

ועתה נתבאר פלוגתא דהתוספות ורב שר שלום שהביא הטור בסימן רע"ג, דלהתוספות דסבירא להו אפילו לא היה דעתו מתחלה על כך אפילו הכי מפנה לפנה לא הוי שינוי מקום, לפי זה צריך לומר דהש"ס מיירי ברואה מקומו הראשון, דאי אינו רואה מקומו אפילו מפנה לפנה הוי שינוי מקום כמבואר בברייתא דאכל במזרחת תאנה. אבל רב שר שלום כתב דכל שרואה מקומו אפילו מבית לחצר לא הוי שינוי מקום, א"כ הש"ס על כרחו מיירי באין רואה מקומו, ואפילו הכי מפנה לפנה לא הוי שינוי מקום. א"כ על כרחו מיירי הש"ס דהיה דעתו מתחלה על כך, דלא תקשה מברייתא דאכל במזרחת תאנה כו'. וכיון דהש"ס מיירי בהיה דעתו מתחלה על כך, ואפילו הכי מחדר לחדר הוי שינוי מקום דלא כהתוספות, והכריע רמ"א כדעת התוספות והרא"ש בשם רבינו ניסים גאון, ושכן סבר הרמב"ם, דאפילו רואה מקומו הוי שינוי מקום כדכתיב [ברמב"ם שם] ויצא מפתח ביתו כו', העתיקו שו"ע סעיף (ב') [א], הרי דגם המחבר סתים כן. והשתא אתי שפיר דרמ"א כתב כאן עיין סימן רע"ג דאם דעתו מתחלה כו', ולא כתב לעיין שם ברואה מקומו הראשון דלא הוי שינוי מקום, אלא ודאי רמ"א הכריע ריש סימן רע"ג דלא כדעת יש אומרים הראשון, ועל כן לדין אפילו רואה מקומו הוי שינוי מקום מחדר לחדר. ועיין מה שאכתוב לקמן בסמוך [סעיף ב] דאין חילוק לפי האמת בין מוקפות מחיצות או לא. עיין לקמן בסמוך הפסק בדרך קצרה:

סעיף ב. אכל במזרחתה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך. והנה בסעיף ג' מבואר בגן אחד מאילן לאילן אין צריך לחזור ולברך, ועל כן כתב מג"א, בסעיף ג' מיירי שמוקף הגן מחיצות, לכן אף שאין רואה מקומו לא הוי שינוי מקום, וכאן מיירי שאין מוקף מחיצות, כן כתב במג"א ס"ק ה' וס"ק (ח') [ט] ע"ש. ודבריו ליתנהו לדינא, דודאי אין חילוק בין מוקף מחיצות או לא. ותדע שהרי דברי שו"ע סעיף ג' מדברי הארחרות חיים [הלכות ברכות סימן יח] הביאו במסקנתו ב"י [ד"ה גרסינן] וז"ל הארחרות חיים, בגן אחד מאילן לאילן אין צריך לחזור ולברך, אך אם מתחלה לא היה דעתו אלא באחד חוזר ומברך. והביא ראיה לדינו מדברי הראב"ד [בהשגות ברכות ד, ה], שכתב היה אוכל במזרחתה של תאנה ובא לאכול במערבו כו', והוא שלא היה דעתו מתחלה על כך, עכ"ל. הרי דדין סעיף ג' דמאילן לאילן חוזר ומברך כשלא היתה דעתו מתחלה על כך נלמד מכאן דאכל תאנה במזרחתה כו', מבואר דדין אכל תאנה במזרחתה דצריך לחזור ולברך, היינו שלא היה דעתו מתחלה על כך, כמו שפירש הראב"ד, הרי דדין (תאנה במזרחתה דצריך לחזור ולברך) מוקף מחיצות ושאינו מוקף, שוים הן, בשניהם אם דעתו לכך מתחלה, אין צריך לחזור ולברך, ואם אין דעתו מתחלה על כך, חוזר ומברך בשניהם. דאי יש לחלק ביניהם, מגליה להארחרות חיים ללמוד דין מאילן לאילן דגן, מהא דאכל תאנה במזרחתה כו', דאם לא היה דעתו מתחלה על כך שיהא חוזר ומברך, הא שם מוקף מחיצות

ואפילו כדי שביעתו, יברך בורא מיני מזונות ואחריו מעין ג', אבל אי אכל שיעור שאחרים קובעים עליו, לא יאכלן אלא תוך הסעודה:

סימן קעד

מג"א ס"ק י"ב וריש סימן קע"ז פסק, אם קבע סעודתו על שאר דברים ואינו רוצה לאכול פת רק לברך עליו המוציא, שצריך לברך על כל דבר ודבר, דשמא הפת אינו פוטר עד שדעתו לקבוע עליו סעודתו ע"ש. ולענ"ד פשוט הוא דפת פוטר מכל מקום הכל, וכן משמע בתוספות [ברכות] דף ל"ח [ע"ב ד"ה מר] גבי גילוי"ש בפורים שקובעין סעודה עליו, והיה הר"מ מסופק אי קביעותו קביעות לברך עליו המוציא, וצוה הר"מ לברך המוציא בפת תחלה, ע"ש. הרי דלא אכל מהלחם רק בירך המוציא עליו וקבע סעודה על הניל"ש, ואפילו הכי פוטר כל הדברים. והטעם כיון דרוב פעמים בא הפת לקביעות סעודה, לא פלוג חכמים, דומיא דהביא דייסא לקנוח סעודה אפילו הכי פטור מלברך בתוך הסעודה, מטעם הואיל ורוב פעמים בא לשביעה:

סימן קעח

סעיף א. כתב רמ"א עיין סימן רע"ג [סעיף א] דאם ישב תחלה בחדר זה, על דעת לגמור סעודתו בחדר אחר באותו הבית, לא הוי שינוי מקום לכולי עלמא. וכתב המג"א [ס"ק ב] בשם הראב"ד [בהשגות ברכות ד, ג] הוא הדין אם רואה מקומו הראשון מן המקום השני לא הוי שינוי מקום כלל. וכן כתב עוד המג"א ריש סימן קפ"ד בענין שצריך לברך ברכת המזון במקום שאכל, שאם רואה מן המקום השני את המקום ראשון יכול לברך שם ברכת המזון. ולענ"ד נראה דלדין כל שהלך לחדר אחר אפילו רואה מקומו הראשון שינוי מקום מיקרי, הן לענין שצריך לחזור למקומו הראשון לברך שם ברכת המזון, והן לענין שצריך לחזור ולברך בדברים שאין טעונין ברכה במקומן:

ודברים אלו נברר מדברי הטור ורמ"א. דכתב הטור בריש סימן רע"ג בענין קידוש שצריך שיהא במקום סעודה, בשם התוספות [פסחים ק, ב ד"ה ידי קידוש, קא, א ד"ה אבל], מחדר לחדר בבית אחד יש חילוק, אם דעתו מתחלה לאכול בחדר אחר יוצא בקידוש שעשה בחדר ראשון ולא מקרי שינוי מקום, אבל אם אין דעתו לאכול מתחלה בחדר האחר הוי שינוי מקום וצריך לחזור ולקדש בחדר השני, אבל מפנה לפנה בחדר אחד אפילו אין דעתו מתחלה לכך לא הוי שינוי מקום. וכתב הטור על זה וז"ל, ורב שר שלום כתב כל זמן שרואה מקומו הראשון מותר אפילו מבית לחצר, ואם לאו אסור, עכ"ל. ולכאורה קשה על הטור דמלשון הטור משמע שרב שר שלום חולק על התוספות, ובאמת אין דברי רב שר שלום ענין כלל לדברי התוספות שיחלוק עליהם, והוה ליה להטור לכתוב כתב רב שר שלום כו'. ותו דהשו"ע הביא ריש סימן רע"ג שתי דיעות, ז"ל, יש אומרים שכל שרואה מקומו אפילו מבית לחצר אין צריך לחזור ולקדש, ויש אומרים שאם קידש במקום הזה על דעת לאכול במקום אחר שפיר דמי, והוא ששני מקומות בבית אחד, וכתב רמ"א על זה וכן עיקר, עכ"ל, ובאמת לא מצינו חולק בזה:

ע"כ כן נראה לענ"ד דודאי על כרחך יש פלוגתא ביניהם, דהא הסכמת הפוסקים בגירסת הש"ס, [הובא] בריש סימן רע"ג עיין שם בב"י [ד"ה ובחדר], דהש"ס [שם קא, ב] מחלק בין מחדר לחדר דהוי שינוי מקום, אבל מפנה לפנה בחדר אחד דלא הוי שינוי מקום, וקשיא הו להפוסקים מברייתא [ירושלמי ברכות סוף פ"ו] והביאה הרמב"ם [ברכות ר, ה], [הובא בב"י] בסימן זה [ד"ה גרסינן], אכל במזרחתה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך, ע"כ. ועל כרחך הטעם משום שינוי מקום, יכמו שכתבו תוספות פרק ערבי פסחים דף ק"א [ע"ב ד"ה אלא], הרי אפילו מפנה לפנה נמי הוי שינוי מקום. וסבירא להו להפוסקים דעל כרחך צריך לומר דשאני במערבה של תאנה דעל כרחו מיירי שאין רואה מקומו הראשון, לכן אפילו מפנה לפנה הוי שינוי מקום. ולפי זה הא דאמר הש"ס [שם] מפנה לפנה לא הוי שינוי מקום, מיירי דרואה מקומו הראשון, וא"כ מוכח דמחדר לחדר אפילו רואה מקומו הראשון הוי

[עיין ביאור הלכה סימן קעד ד"ה ופת פוטרם, שחילק בין ההיא דריש סימן קעז לנדון דהכא, ודלא כהאבן העזר.

שם [קא, ב] על דברי ר' יוחנן דמיירי ביין וה' מיני דגן, ובדף ק"ב מיירי ג"כ בפירות שאין טעונין ברכה במקומן לאחריהם, אבל בסעודה ודאי אדם יושב בסעודה קטנה ונמלך לגדולה, על כן לא מהני גמר וסילק בסעודה בריש סימן קע"ט. ונראה לי דגם הב"י מיירי בז' מינין לרשב"ם [שם ד"ה אבל], וה' מיני דגן להרי"ף [שם כ, א], אבל בסעודה ודאי לא מיירי. ותדע שכתב ודבר פשוט דלא מיירי אלא בלא הסיח דעתו כו', ואלו בסעודה דבר פשוט להיפך:

ויש לישב ג"כ דברי רמ"א דהכי קאמר כשחוזר לסעודתו אין צריך לברך כלל, פירש אפילו רוצה לאכול פירות לקינוח כמו שכתבו התוספות [פסחים וחולין שם] דלקיבעיה קמא הדר, והוא כבר בירך מתחלה על הפירות, מגו דהוי קביעות לסעודה [הוין] נמי קביעות לפירות, ועל זה כתב דאם הסיח דעתו שלא לאכול עוד, וא"כ סתמא דמילתא דאינו רעב לאכול עוד לחם, רק שנמלך לאכול פירות או שאר דברי קינוח שלא באין מחמת סעודה, בזה ודאי כיון דהסיח דעתו צריך לחזור ולברך עליהם. והשתא אתי שפיר לשון ודאי צריך לברך שכתב רמ"א, דזה הוא פשוט דכפירות מהני היסח הדעת:

העושה מזה כשהולך ומשנה מקום באמצע סעודה, ואפילו הסיח דעתו שוב מאכילה, כשחוזר לסעודתו אין צריך לברך, הן על הפת והן על כל הדברים הבאין מחמת סעודה, אבל דברים שלא באין מחמת סעודה כגון פירות ודברי קינוח, אף שבירך מתחלה עליה אם מסיח דעתו מהם צריך לחזור ולברך¹⁰¹:

סעיף ו. מי שעמד להתפלל באמצע סעודה לא הוי הפסק. וכתב מ"א [ס"ק יג] דנ"ל על כל פנים נטילת ידים בעינן, דהא אמר פרק ערבי פסחים [קטו, ב] נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני, מאי טעמא אידי דבעי למימר אגדתא והלילא אסח דעתיה, עכ"ל. וז"ל הטור, כתב הרב יום טוב, אדם שנזכר תוך סעודה שלא התפלל שעמד כו', צריך ליטול ידיו ולברך ברכת המוציא, והר"י אומר דאין צריך, עכ"ל. משמע דאפילו נטילת ידים אין צריך, והיינו משום דכתב הר"ן פרק ערבי פסחים [כה, א ד"ה דילמא], מדקאמר דאסחיה דעתיה באגדתא והלילא שמע מינה דידים של היסח הדעת אין צריכין נטילה לתפלה, דאם לא כן ודאי לא אסח דעתיה באגדתא והלילא ע"ש, ואנן לא קי"ל בזה כהר"ן כמבואר בב"י סימן צ"ב [ד"ה וי"א], אלא דידים של היסח הדעת פוסלין לתפלה, אך דוקא לתפלה, אבל לברכות קי"ל דידים של היסח הדעת אין צריכין נטילה, כמבואר בברכות שחרית דמברכין קודם שנטל ידיו, כמבואר סימן ד' [סעיף ג] וסוף סימן מ"ז [סעיף יג בהגה], וגם לפירות אין צריך נטילת ידים אף שמברך עלייהו, כמו שכתב הרשב"א בתשובה [ח"א] סימן קנ"ג, ואפילו בברכת המזון קי"ל דאין צריך נטילה לידים של היסח הדעת, כמו שכתוב סימן קע"ג [סעיף ג] ע"ש במ"א [ס"ק ב], לפי זה כאן בתפלה לא חיישינן דאסח דעתיה, כיון דידים של היסח הדעת פסולין לתפלה כמו שכתב הר"ן הנוכח לעיל¹⁰². אבל שם באגדתא והלילא דלא עדיפא משאר כל הברכות, חשו חכמים דאסח דעתיה, וכן משמע בתוספות פרק כסוי הדם [חולין פו, א ד"ה משתא] דאין צריך נטילת ידים, וז"ל, דאטו אם יברך באמצע סעודה על הרעמים או בורא פרי הגפן יצטרך ליטול ידיו ולברך כו' ע"ש:

[סעיף ו]. מה שכתב מ"ז [ס"ק י] בשם כסף משנה [ברכות ד, ד] לדחות ראית הרא"ש [פסחים פ"י סימן ו] דכמה לפרש, אשתמיט להו שהרא"ש נשמר מזה בתוך דבריו, וז"ל דכמה [דברים אמורים] דברייתא דברי הכל לחלוק, וכן פסקו התוספות סוף פרק החלון [עירובין פא, ב ד"ה ה"ג] וביצה דף (ו') [ט] [ע"ב ד"ה ולא]. וכן כתב הר"ן פרק כסוי דם [חולין כט, א ד"ה גמ'] ומרדכי פרק ערבי פסחים [לה ע"ג] וגיטין¹⁰³, וכן כתב הרמב"ן במלחמות ע"ש בפרק ערבי פסחים [כ, א סוף ד"ה אמר הכותב], ומה שהקשה [הט"ו] מד' כוסות תירץ מרדכי פרק ערבי פסחים [לו ע"ב], התם נתקן כל חד למילתיה¹⁰⁴:

יכאן אין מוקף מחיצות, אלא ברור דאין חילוק כלל. ודברי ב"י [שם] שחילק בכך אטעיייה להמ"א. אבל באמת ודאי מתחלה (על כך) עלה על דעת הב"י לחלק בזה, ואח"כ במסקנתו חזר הב"י והביא דברי הארוחות חיים דמשוה להו, ולמד דין דסעיף ג' מכאן, דחוזר ומברך כשלא היה רעתו מתחילה על כך, מדין זה דאכל תאנה במזרחיה. וגם מה שכתבתי לעיל [סעיף א] בבאיור דברי הטור מוכח דאין לחלק כלל בזה דלאו סברא היא לחלק. דאם לא כן מגליה להראב"ד הא דכתב והוא שלא היה רעתו כו'. ואף דלדידן לא קיימא לן כהראב"ד כמו שכתבתי לעיל, אפילו הכי דין דסעיף ג' אתי שפיר לדידן, דמאילן לאילן כל שאינו רואה מקומו הוי לדידן כמחדר לחדר דמהני אם רעתו מתחלה על כך. אך דלפי מה שכתבתי לעיל צריך לומר מגן לגן הוי כמבית לבית, דלא מהני רעתו על זה מתחלה. ולא דמי למחדר לחדר, משום דשם בית אחד עליהם:

העושה מכל מה שכתבתי. בין לענין קידוש במקום סעודה, ובין לענין שצריך לברך ברכת המזון במקומו, והן לענין שינוי מקום לחזור ולברך ברכה ראשונה בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומו, מבית לבית אפילו רואה מקומו הראשון, ואפילו היה בדעתו לאכול בבית אחר, הוי שינוי מקום לענין דינים הנוכחים הנ"ל. אבל מחדר לחדר בבית אחד, הן שרואה מקומו והן שאין רואה מקומו הראשון אם ברעתו מתחלה לאכול בחדר אחר, לא הוי שינוי מקום, אבל לא היה בדעתו מתחלה, הוי שינוי מקום. וכן הדין מפנה לפנה בחדר אחד, אם אין רואה מקומו הראשון. אבל מפנה לפנה בחדר אחד ורואה מקומו, אפילו לא היה רעתו מתחלה על כך, לא הוי שינוי מקום. כל זה ברור לדינא לדידן, ואין חילוק במפנה לפנה, בין שמוקפת מחיצה או אין מוקפת מחיצה כלל:

סוף סעיף ב. פסק רמ"א וז"ל, מי שפסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל ויצא לחוץ וכו', כשחוזר לסעודתו אין צריך לברך כלל. ומיהו אם הסיח דעתו, כשחוזר ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אחר כך, עכ"ל רמ"א. ולכאורה ממשט לשונו משמע דאפילו רוצה לאכול פת, או שאר דברים הבאים מחמת סעודה, צריך לברך. וכתב כן על פי דברי הב"י, וז"ל ב"י בסימן זה [ד"ה ובסימן], ודבר פשוט הוא דרב חסדא דאמר [פסחים קא, ב] דאין צריך לחזור ולברך כשחוזר למקומו, לא מיירי אלא בלא הסיח דעתו ביתניים דוקא, וכן כתב רשב"ם [פסחים קא, ב ד"ה ואחד] כו', ע"ש. ותמיה לי, דהא בריש סימן קע"ט מבואר לדעת הפוסקים אפילו גמר סעודתו וסילק עצמו מלאכול, אפילו כשחוזר ונמלך לאכול אין צריך ברכה ראשונה, משום דסעודה שאני, דאדם יושב לפעמים בסעודה קטנה ונמלך לגדולה ע"ש, כן כתבו הפוסקים בפירושו. ועל כרחך בנידון דידן דשינוי מקום, אין צריך לברך בפת ובדברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומו, משום דלקיבעיה קמא הדר. ופירש הרא"ש [שם פ"י סימן ו] כיון דצריך לחזור למקומו לברך הוי כאלו עדיין במקומו ע"ש, וכיון דמשוינון ליה כאלו עדיין במקומו, על כרחך לא מהני תו היסח הדעת לגבי סעודה כדפרישית. דהוי ממש כאלו לא שינה ממקומו כלל, דאז גמר וסילק אין צריך ברכה. וראיה לזה מדברי התוספות [פסחים] דף ק"ב [ע"א סוף ד"ה כשהן], דכתבו הא דאיתא בברייתא הפליג צריך נטילת ידים והמוציא, אתיא דלא כהלכתא אלא כרבי יהודא [פסחים שם] דשינוי מקום צריך לברך ע"ש, והרי התוספות סברי דהפליג היינו שהרחיק ושינה מקומו, כמו שכתבו תוספות שם ופרק כסוי דם [חולין פו, ב ד"ה אטור], וכן כתב ב"י סימן זה [ד"ה ודעת] להרמב"ם [ברכות ד, ג], וקשה למה דחקו התוספות לאוקמי ברייתא זו דלא כהלכתא, הוה להו לאוקמי דמיירי דהסיח דעתו מאכילה, דאלו לא שינה מקומו לא היה צריך לברך, כדפרישתי, דבסעודה לא מהני גמר וסילק, והשתא דהפליג ושינה מקומו וגם הסיח דעתו לכן צריך לברך, אלא דברור הוא דאפילו הסיח דעתו לא מהני בסעודה למאן דסבירא ליה לקיבעיה קמא הדר:

ומה שהביא ב"י [ד"ה ובסימן] דברי רשב"ם, מה שכתב הרשב"ם [פסחים] בדף ק"א ריש ע"ב על דברי ר' יוחנן, וכן כתב עוד הרשב"ם דף ק"ב ע"א, ע"ש ברשב"ם [ד"ה להודיעך] דלא מיירי כלל בסעודה, אלא

[101] עיין באר היטב סק"ד, ועיין ביאר הלכה ד"ה אם הסיח, שהאחרונים סתמו דלא כהאבן העזר, וע"ש שתיירן מההיא דריש סימן קע"ט.

[102] בשערי תשובה סק"י ובשער הציון ס"ק מד העתיקו דהאבן העזר חולק על המג"א, ובפמ"ג אשל אברהם אות יג כתב דהמג"א בעצמו הרגיש בזה, עיין שם בהרחבה.

[103] לא מצאתי במרדכי גיטין אבל בפסחים שם כתב כדפרישתי בגיטין. ועיין תוספות שם ז, ב ד"ה אמר.

[104] וכן כתב המרדכי בחולין רמז תרנו, וז"ל, ולא דמי לארבע כוסות דמברך על כל חד וחד, דהתם כל חד וחד מצוה באנפיה נפשיה.